

Referenties

- Bolle, T. & I. van Meelis (2014). *Taalbewust beroepsonderwijs. Vijf vuistregels voor effectieve didactiek*. Bussum: Coutinho
- Elffers, L. (2011). *The transition to post-secondary vocational education. Students' entrance, experiences and attainment*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Hattie, J. & H. Timperley (2007). "The power of feedback". In: *Review of Educational Research*, 77 (1), p. 81-112.
- Hijzen, D.M. (2006). *Students' goal preferences, ethnocultural background and the quality of cooperative learning in secondary vocational education*. Leiden: Universiteit Leiden.
- Peetsma, T. & L. van der Veen (2008). *Een tweede onderzoek naar de beïnvloeding van motivatie bij vmbo-leerlingen*. Amsterdam: SCOKohnstamm Instituut.
- Schuit, H., L. de Vrieze & P. Slegers (2011). *Leerlingen motiveren. Een onderzoek naar de rol van leraren*. Heerlen: Ruud de Moor Centrum.
- Stevens, L. (2010). *Zin in onderwijs*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Teitler, P. (2013). *Lessen in orde. Handboek voor de onderwijspraktijk*. Bussum: Coutinho.

Ronde 2

Maarten De Beucker
Scheppersinstituut Deurne & Antwerpen
Contact: maarten.debeucker@hotmail.com

Strategisch ten strijde met taal: een schot in de roos

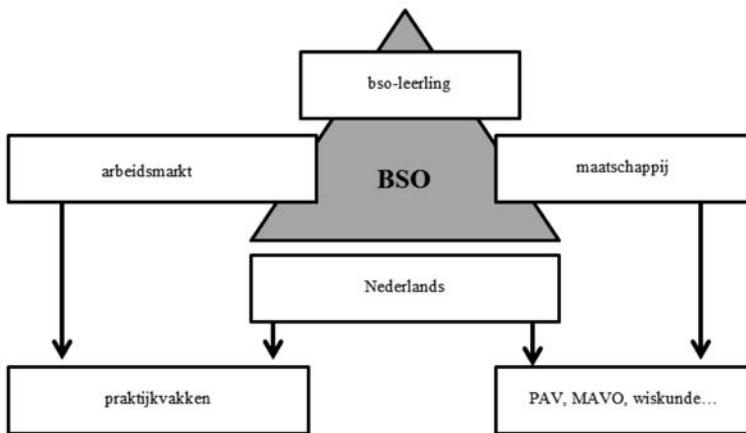
1. Inleiding

Met bijna 20 jaar ervaring in het Vlaamse beroepsonderwijs werd ik regelmatig geconfronteerd met taalproblemen. Dat beroepsleerlingen, meer nog dan anderen, worstelen met de Nederlandse taal, lijkt ook vanzelfsprekend. De aanpak van dat probleem is echter allerminst evident. In dit artikel ga ik in op zes pijlers die leerkrachten kunnen helpen om strategisch en doelbewust om te gaan met het vak Nederlands in het bso.

2. De eigenheid van de Vlaamse beroepsleerling

Alvorens de zes speerpunten aan te reiken, is het zinvol een blik te werpen op de eigenheid van het bso. Beroepsklassen bestaan meestal uit een heterogene leerlingenpopulatie: taalzwakke leerlingen die in de basisschool al kampten met leerproblemen, zit-tenblijvers, anderstalige nieuwkomers en taalsterkere, doch ongemotiveerde leerlingen. Maar gelukkig is het niet enkel kommer en kwel. Veel van deze jongeren blinken uit in uitgesproken praktische talenten en vaardigheden.

De vorming die de leerlingen in het Vlaamse beroepsonderwijs aangeboden krijgen, streeft daarom een dubbele finaliteit na. Het spreekt voor zich dat een beroepsopleiding de leerlingen klaarstoomt om een plaats in te nemen op de arbeidsmarkt. Daarnaast bereidt het beroepsonderwijs de leerlingen voor op een leven in de maatschappij. De leerling verwerft tijdens de opleiding een aantal basisvaardigheden en attitudes om mee te kunnen draaien in onze complexe samenleving. De basisvorming, waarvan de inhoud decretaal is vastgelegd, wordt in het beroepsonderwijs aangeboden onder de noemer 'Maatschappelijke Vorming' (MAVO) of 'Project Algemene Vakken' (PAV). In dat verband is het onmiddellijk duidelijk dat de Nederlandse taal, zowel voor de praktijkvakken als voor het algemeen vormende luik, tijdens heel het curriculum een sleutelrol vervult.

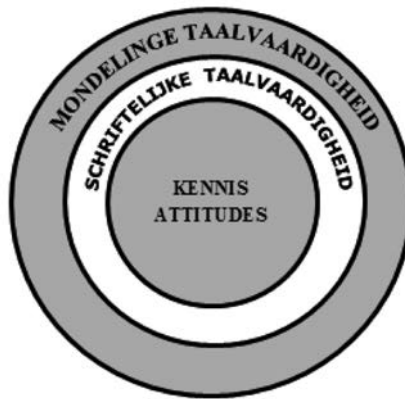
Figuur 1 – Uit: Rosius, H. & M. De Beucker (2011). PAVaardig praktisch inspiratieboek voor PAV. Antwerpen: Uitgeverij De Boeck.

Men beweert dat het taalgebruik van heel wat leerlingen er de laatste jaren op is achteruitgegaan. Dat is een vaststelling die zeker geldt voor de leerlingen uit het beroepsonderwijs. Leerlingen lezen oppervlakkiger, kunnen geen langere teksten meer aan, spellen slecht en de zinsbouw bij het schrijven laat vaak te wensen over. Het zijn veelgehoorde klachten uit het onderwijsveld.

Deze vaststellingen zijn niet zomaar uit de lucht gegrepen. Er zijn wel degelijk problemen. Dat wordt aangetoond door allerhande wetenschappelijk onderzoek.

Leerlingen uit het beroepsonderwijs hebben vooral te maken met mondelinge communicatie. Wanneer ze rondhangen met vrienden, bellen of chatten, zijn ze bezig met luisteren en spreken. Dat gebeurt meestal niet in de standaardtaal, maar in het dialect. Wanneer ze tv kijken of naar de radio luisteren, horen ze ook meestal een soort tussentaal. Het is een maatschappelijk gegeven dat ook bij de media correct gebruik van het Nederlands niet echt prioriteit nummer één is.

Schriftelijk communiceren doen jongeren vooral via sms en via de sociale netwerken. In een typische jongerentaal vol afkortingen en turbotaal leren ze natuurlijk niet correct spellen. Leerlingen uit beroepsrichtingen hebben bovendien te weinig kennis van Nederlandse woordenschat en syntaxis. Vaak ontbreken bij hen ook de juiste attitudes om taalvaardig te handelen.

Figuur 2 – Het taalgebruik bij bso-jongeren visueel voorgesteld.

Onderzoekers brachten allerlei problemen aan het licht. In verschillende rapporten lezen we dat de volgende problemen vooral bij het lezen voorkomen: het begrijpend lezen, het technisch lezen, het begrijpen van schoolboekteksten, het ontbreken van leeslust, het afnemen van de populariteit van het lezen en het niet toepassen van gekende leesstrategieën. Bij het spellen is vooral de werkwoordspelling heel hardnekkig. Andere spelfouten komen vooral voort uit veelvuldig foutief taalgebruik via sms en sociale media.

Oorzaken voor foutief schriftelijk communiceren, zijn toe te schrijven aan een andere normering voor schrijven. De huidige generatie jongeren communiceert anders dan eerdere generaties leerlingen. De laatste decennia besteedde het taalonderwijs ook onvoldoende aandacht aan formuleren op zinsniveau. Invulboeken lagen daaraan vaak ten grondslag. In het Vlaamse onderwijs was er tien jaar geleden te weinig aandacht voor een goede schrijfdidactiek. Ook op schoolniveau is vaak te weinig aandacht voor taal. De meeste scholen schrijven wel een taalbeleid uit, maar vaak blijft dat een theoretisch kader. Taal is een belangrijk vak bij het leren van andere vakken dan het

Nederlands. Ook leerkrachten van andere vakken moeten in hun eigen vak aandacht schenken aan taal en bijvoorbeeld leerlingen op hun fouten wijzen.

Ook het bedrijfsleven trok aan de alarmbel. Eén van de knelpunten die stevast door de werkgevers wordt aangegeven, was de gebrekkige functionele kennis van het Nederlands. Vooral in de richtingen ‘Kantoor’ en ‘Verkoop’, waar leerlingen veel mondeling en schriftelijk communiceren, bleek dat problematisch. Daarnaast stond het bestaan van de richtingen ‘Kantoor’ en ‘Verkoop’ op zich al meermaals ter discussie. De opleiding zou volgens bedrijfsleiders onvoldoende aansluiten op de eisen van de arbeidsmarkt. Als de richting ‘Kantoor’ en ‘Verkoop’ nog iets zouden willen betekenen in de toekomst, moest het dus anders. De volledige hertekening van de richtingen ‘Kantoor’ en ‘Verkoop’ is hiervan het gevolg. Naast de inhoudelijke vernieuwing van de richtingen werden ook de leerplannen Nederlands opnieuw onder de loep genomen. De klemtoon ligt nu vooral op (zakelijke) communicatie en op het takenpakket op de werkvloer, op beheersing van de taalvaardigheden en -attitudes. Deze algemene doelen zijn uiteindelijk van toepassing op alle beroepsrichtingen.

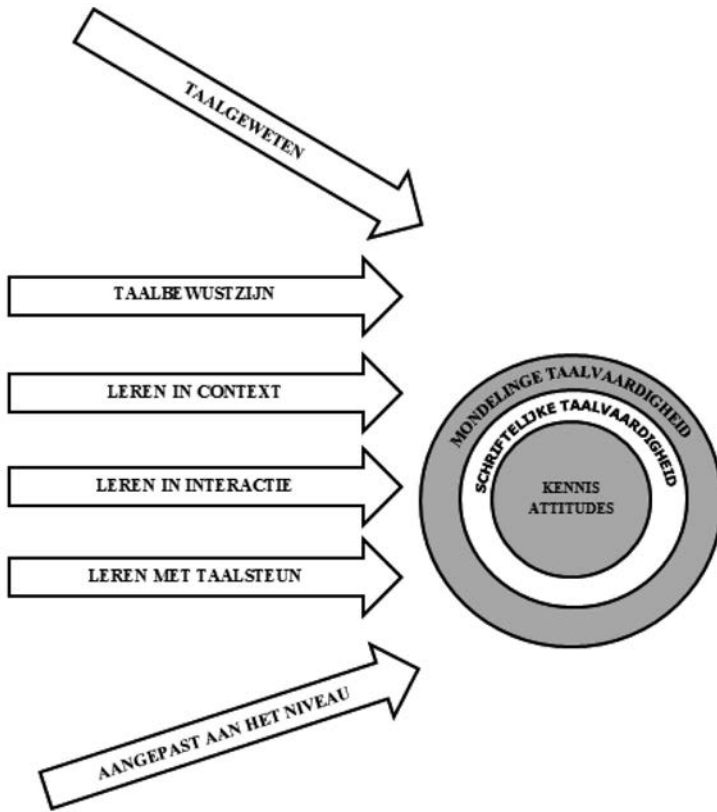
3. Hoe strategisch werken aan een betere beheersing van het Nederlands in het beroepsonderwijs? De speerpunten van vakdidactiek Nederlands in het bso

Het bereiken van de eerder vermelde doelen vereist een specifieke aanpak. Net zoals bij het boogschieten dienen we de juiste pijlen te richten om de roos te kunnen treffen.

De vakdidactiek van het Nederlands in het beroepsonderwijs berust op het doelbewust hanteren van zes speerpunten:

1. het taalgeweten van de leerling;
2. het taalbewustzijn van de leerling;
3. het leren in context;
4. het leren in interactie;
5. het leren met taalsteun;
6. differentiatie.

Net zoals bij het boogschieten is de stelregel hier ‘oefening baart kunst’. Hoe meer je de speerpunten toepast, des te effectiever je resultaten. Toch blijft het ook voor een stuk mikken. Taal leren is immers nooit af.

Figuur 3 – De zes speerpunten van de vakdidactiek Nederlands in het beroepsonderwijs.

3.1 Taalgeweten

Taalgeweten betekent een taal correct willen gebruiken. Dat is een basishouding die zo snel mogelijk moet aangeleerd worden. De leerling wil begrijpen wat de schrijver met de tekst bedoelt. De leerling wil foutloos een tekst schrijven. Hiervoor is het van belang dat leerlingen begrijpen waarom er spellingsregels zijn en waarom mensen zich hieraan houden. Het is essentieel dat leerlingen inzien dat lezen je taalgevoel bevordert en je algemene kennis vergroot. Het is belangrijk dat leerlingen inzien waarom werkgevers gesteld zijn op correct taalgebruik. Het zijn trouwens niet enkel werkgevers die dat verwachten; eigenlijk hecht de hele samenleving waarde aan een correct taalgebruik.

Leerlingen met een taalgeweten nemen verantwoordelijkheid op voor hun eigen handelen: ze letten op hun taalgedrag. Leerlingen met een taalgeweten beseffen dat een mooi taalproduct inspanningen vergt. Ze begrijpen tevens dat dat werk en tijd vraagt.

Hebben leerlingen dan helemaal geen taalgeweten? Toch wel. De Nederlandse Taalunie en het jongerenblad *Maks!* onderzochten in 2009 hoe jongeren uit Nederland en Vlaanderen over de Nederlandse taal denken. Het onderzoek toont op welke momenten jongeren het belangrijk vinden om goed Nederlands te spreken of te schrijven.

3.2 Taalbewustzijn

Taalbewustzijn is het bewust bezig zijn met taal. Dat betekent dat je nadenkt over wat je wel en niet doet als je taal gebruikt. Iemand die bewust omgaat met taal, houdt rekening met lees- en schrijfdoelen. Om die doelen te bereiken, past de persoon zijn of haar leerproces aan. Hiervoor is kennis nodig van ‘spelling’, ‘zinsbouw’ en van ‘luisteren leesstrategieën’. Ook notie van stappenplannen voor mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid en woordverklaringsstrategieën helpen om taalbewust te handelen. Stappenplannen en andere hulpmiddelen (zoals bijvoorbeeld schrijfkaders) zijn hulpmiddelen om bewust met taal om te gaan. Ze zijn geen doel op zich.

3.3 Leren in context

Onze leerlingen worden doorgaans niet gemotiveerd door aparte, schoolse opdrachten. Meestal klasseren ze die vlug onder de noemer ‘saai’. Het lukt veel beter als de leerlingen realistische taken mogen uitvoeren die – als het enigszins kan – een praktisch nut beogen. Een deel theorie over een bepaalde spellingsregel, gevolgd door een aantal contextloze oefeningen, geeft hen dat inzicht meestal niet. Het is veel effectiever om hen eerst zinvol met taal te laten werken, een communicatieve actie, en daarna pas aandacht te besteden aan de vorm en de regels. Een taal leren, lukt dus het best in levensechte contexten. Hiervoor zijn functionele taaltaken het meest aangewezen. Laten we wel opletten voor overlap met andere vakken.

De meest ideale situatie is dat de leerkrachten Nederlands voldoende overleggen met hun collega's van de algemene en de beroepsgerichte vakken. Zo kan men doelgericht de functionele taaltaken gaan inplannen. In dat verband spreekt men dan ook van leren in samenhang. Sterk is wanneer leerlingen in staat zijn om de verworven kennis, vaardigheden en attitudes in te zetten in andere of nieuwe functionele contexten. Doorgedreven transfer leidt immers tot betere resultaten.

3.4 Leren in interactie

Een vierde speerpunt legt op dat er binnen het vak Nederlands actief en afwisselend wordt gewerkt. Actieve werkvormen zetten aan om al doende te leren. Ze verhogen de

motivatie, omdat het de afstand tot het leren verkleint. Intensief en interactief bezig zijn met taalvaardigheden stimuleert de taakspanning en biedt betere mogelijkheden tot het realiseren van betrokkenheid. Interactieve werkvormen geven de leerkracht meer de gelegenheid om tussentijdse feedback te geven op de leervorderingen van de leerlingen. De leerkracht kan op die manier de leerlingen extra stimuleren. Onze bso-leerlingen hebben vaak negatieve leerervaringen opgedaan in het verleden. Door middel van interactieve werkvormen en de bijhorende terugkoppeling door de leerkracht-coach kan men het geknakte zelfvertrouwen van de leerlingen opkrikken. Afwisseling in leermateriaal en in interactieve werkvormen zal het engagement van de leerlingen alleen maar verhogen.

Er zijn echter een tweetal valkuilen: (1) overlap met andere vakken en (2) het gevaar voor schijnactiviteiten. Dat laatste zijn actieve en leuke activiteiten waarbij de leerlingen echter weinig bijleren. Het bereiken van de leerplandoelstellingen is prioritair.

3.5 Leren met taalsteun

Taalsteun is bedoeld voor alle leerlingen die moeite hebben met het begrijpen en toepassen van de leerstof. Taalsteun is alle mogelijke steun die leerlingen krijgen om de Nederlandse taal correct te gebruiken. Je kunt het zien als een reddingsboei die leerlingen krijgen zolang ze die nodig hebben.

Taalsteun geeft de leerlingen aan hoe ze een bepaalde opdracht moeten aanpakken: hoe ze een tekst kunnen lezen, hoe ze een verklaring voor moeilijke woorden kunnen vinden, hoe ze een schrijf- of spreekopdracht kunnen voorbereiden...

3.6 Aangepast niveau

Lessen Nederlands zijn best aangepast aan het niveau van de bso-leerling. Bso-leerlingen hebben vaak een verleden van mislukking en negatieve ervaringen op het vlak van onderwijs. Dat kan leiden tot demotivatie. De eerste stap naar een beter welbevinden is het beleven van succeservaringen. Gezien de heterogene leerlingenpopulatie van het beroepsonderwijs is er nood aan differentiatie. We moeten rekening houden met de verbale en taalkundige intelligentie van de leerlingen, zonder het niveau te onderschatten. Onderschatting is immers evenzeer nefast voor de betrokkenheid en de motivatie van leerlingen.

Om succesvol te differentiëren, kan men leerlijnen uittekenen of werken met gelaagde opdrachten (zogenaamde *graded tasks*). Een gelaagde opdracht betekent dat men een gewone oefening aanbiedt aan de doorsnee klasgroep. De sterkere leerlingen krijgen dezelfde oefening aangeboden, maar met een extra uitdaging. De zwakkere leer-

lingen krijgen dezelfde oefening vereenvoudigd aangeboden. Men werkt als het ware met ‘basis’, ‘uitbreiding’ en ‘verdieping’. Er kan gedifferentieerd worden op verschillende niveaus: de beginsituatie, de complexiteit van de opdracht, de aangeboden structuur, de abstractie in de opdracht, de ondersteuning en de leerstijl. Met gelaagde opdrachten speel je sterker in op het individuele leertraject. Bij het evalueren moet men hiermee uiteraard rekening houden.

4. Besluit

Door het permanent doelgericht inzetten van de zes speerpunten in je lessen Nederlands, wordt je onderwijs doeltreffender. De ervaring leert dat leerlingen meer exploreren. Ze denken meer lateraal en oefenen zich beter in zelfsturing en reflectie. Kortom: je behaalt een beter rendement. Misschien deze strategie eens proberen? Ten aanval!

Referenties

- Beucker, M. De & H. Rosius (2011). *PAVaardig – Praktisch Inspiratieboek*. Antwerpen: De Boeck.
- Beucker, M. De (2014). *Vaardig – Werkwijzers voor (zakelijke) communicatie*. Antwerpen: De Boeck.
- Bijkerk, L. & W. Van der Heide (2006). *Het gaat steeds beter – activerende werkvormen voor de opleidingspraktijk*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Broeckx, I. (2010). *Taalbeleid en PAV*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen, CNO.
- Brugman, I. & L. Bazen (2010). *Ik leer beter leren – verbetering van studievvaardigheden – werkboek*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Bruyckere, P. De & B. Smits (2011). “Einstein in je klas: hoe we de jongeren van vandaag onderwijzen en begeleiden”. In: *Caleidoscoop*, 21 (5), p.12-17.
- Castelijns, J., M. Segers, K. Struyven, R. Martens, F. Dochy & H. Tillema (2011). *Evalueren om te leren – Toetsen en beoordelen op school*. Bussum: Coutinho.
- CEGO (2008). *Hoekenwerk en contractwerk in het secundair onderwijs*, Leuven: Centrum voor Ervaringsgericht Onderwijs.
- Cox, A., F. Ottenhof & H. Schoots (2006). *7 principes voor een rijke leeromgeving*. ‘s Hertogenbosch: KPC-Groep.
- Dochy, F. (2012). “Leren in samenhang”. In: *IVO*, 107, p. 32-47.
- Doko vzw (2011). *Doel in-zicht – Aan de slag met het leerplan Nederlands taalbeschouwing, strategieën, (inter)culturele gerichtheid*. Brussel: VVKBaO.

- Hacquebord, H. e.a. (2004). *Voortgezet taalvaardig*. Groningen: ETOC.
- Hajer, M. & T. Meestringa (2004). *Handboek Taalgericht Vakonderwijs*. Bussum: Coutinho.
- Heesters, K. e.a. (2007). 'Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau'. Stichting Cito, Instituut voor Toetsontwikkeling.
- Hert, W. De e.a. (2008). *Taalbeleid*. Mechelen: Plantyn.
- Hooste, P. Van & L. Ternoot (2012). 'Geletterdheid in het bso – informatiebrochure voor leerkrachten'.
- Janssen, D. (red.) (2007). *Zakelijke Communicatie I en II*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Janssen, H. (2008). "Vakoverstijgend en samenhangend leren". Online raadpleegbaar op: digischool.kennisnet.nl/.../DIGISCHOOL_Vakoverstijgend_onderwijzen_en_samenhangend_leren.pdf.
- Masquillier, B. & M. Lippens (2010). "Poster communicatieve situatie". Brussel: VVKBaO en VVKSO.
- Mottart, A. (red.) (2002). *Retoriek en praktijk van het schoolvak Nederlands*. Gent: Academia Press.
- Nationale Jeugdraad/Nederlandse Taalunie (2009). *Jongeren & de Nederlandse taal: Jongeren laten van zich horen, onderzoeksrapport Jeugdraadpanel*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.
- Padmos, T., N. Bogaert, G. Goossens & G. Vandommele (2011). "Scholen met G-kracht: geïntegreerd werken aan geletterdheid in beroepsrichtingen". In: *Vonk*, 40 (3), z.p.
- Steehouder, M. e.a. (2006). *Leren communiceren*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- VVKSO (2013). 'Leerplan Communicatieve vaardigheden 2de graad bso Kantoor en Verkoop'. Brussel: VVKSO.
- Wijngaerde, C. J. Van den, T. Boeykens & B. Vandenberghe (2010). *Helder Nederlands*. Antwerpen: De Boeck.